

Ковальська Оксана Павлівна

кандидат педагогічних наук, завідувачка кафедри
теорії й методики дошкільної та початкової освіти

Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Україна

САМОМЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЗАСІБ УПРАВЛІННЯ ОСОБИСТІСНИМ ТА ПРОФЕСІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПЕДАГОГА

Анотація. У статті розглянуто феномен самоменеджменту як одного із засобів управління педагогом власними ресурсами з метою підвищення ефективності особистісних намірів та рівня професійної компетентності у досягненні намічених цілей за рахунок вміло організованого самоуправління, самоорганізації, саморегуляції, самоконтролю й рефлексії, що забезпечуватиме його стабільність й розвиток.

Ключові слова: педагог, особистість, індивідуальність, самоменеджмент, самоактуалізація, самоорганізація, самоуправління, самоконтроль, самооцінка, самовиховання, рефлексія, саморозвиток.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна освіта, перебуваючи під постійним впливом науково-технічного прогресу та інформаційного буму, вже порівняно тривалий час знаходиться у стані модернізаційних змін, оновлення й неперервного реформування.

Як наслідок, серйозні виклики постали не тільки перед керівниками освітніх закладів, а й усіма педагогічними колективами. Адже, для сучасної людини стали нормою великі обсяги інформації, короткі терміни виконання, високі вимоги, правова невизначеність, стресогенність, суцільні ризики і загрози. Поглиблюють цю ситуацію в країні демографічна і економічна криза, низьке соціальне забезпечення населення, криза моралі й духовності в суспільстві та інші внутрішні й зовнішні фактори.

Саме за таких умов, попит на компетентного, самоорганізованого і успішного працівника зростає. Ще більший попит на таких працівників відчуває освітня галузь, адже не всі педагоги вміють себе комфортно почувати в контексті сучасних змін і запитів, іти в ногу з часом, вміло організувати

свою діяльність, встигати виконувати роботу в запланованому обсязі, бути обізнаним, компетентним, затребуваним, успішним у вирішенні поставлених завдань, залишаючись, при цьому, гармонійною особистістю, яка вдало поєднує роботу та особистісний розвиток, є самодостатньою, реалізованою, щасливою та успішною.

Підмогою такому педагогу має стати самоменеджмент, як засіб вмілого управління власними ресурсами на шляху до особистісного й професійного розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідження самоменеджменту відносять до 90-х років ХХ століття і пов'язують з іменами Л. Зайверта, Дж. Моргенстерн, В. Карпічева та інших. В Україні питання самоменеджменту висвітлюють М. Лукашевич, Ю. Комар, В. Колпаков, В. Грищенко, а в Росії – І. Сухова, О. Хроленко та інші.

Однак, слід зауважити, що проведений аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми вдосконалення особистісного та професійного зростання педагога свідчить про різноаспектність теорій та поглядів й відсутність в освітньому менеджменті системного бачення щодо способів підвищення ефективності роботи педагога на засадах ефективного самоменеджменту.

Формулювання цілей статті. На жаль, сучасний інноваційний освітній менеджмент більше спрямовує свою увагу на формування особистісних й професійних якостей керівника освітнього закладу. Проте, метою статті є: актуалізувати проблему управління розвитком особистісного й професійного потенціалу педагога, як безпосереднього транслятора і реалізатора освітніх реформ; виокремити ключові засади самоменеджменту як головного засобу підвищення ефективності його роботи, що сприятиме особистісному та професійному розвитку педагога та успішній реалізації освітніх реформ в контексті сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку фахівців із менеджменту, ХХІ століття буде століттям постійних і швидких змін, пошуку

та відкриттів, упровадження в нашу діяльність і повсякденне життя нових інформаційних технологій та нових ідей. З приходом кожного нового покоління дітей, вимоги до їх підготовки, кваліфікації, професійних, ділових та особистих якостей зростатимуть, а отже, підвищуватимуться вимоги й до їхніх вчителів.

За таких умов, актуальними і ефективними стають навички самоменеджменту, що сприятимуть реалізації життєвих цілей. Під ними розуміється здатність людини організувати свою життєдіяльність так, щоб чітко розпланувати свій робочий та вільний час, ефективно управляти своїми ресурсами, тобто вміти їх набувати, зберігати, розвивати та раціонально використовувати на шляху досягнення намічених цілей.

Поняття «самоменеджмент», як будь-яке інше теоретичне знання, припускає наявність певної системи понять, дефініцій, термінів. До прикладу, самоменеджмент – щоденне самостійне управління власною діяльністю, власним життям за допомогою пізнання самого себе, набутих знань для професійного становлення та гармонізації людини в оточуючому світі [4].

Самоменеджмент – самодіяльність, особиста технологія управління самим собою для досягнення особистих цілей [2, с. 103].

Досить часто, самоменеджмент розглядається як наука про управління собою, складовими якої є: самоуправління, самоорганізація, саморегуляція, самоконтроль, рефлексія, саморозвиток.

За визначенням великого тлумачного словника В.Т. Бусела, розвиток - процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого - небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого [1].

Також, самоменеджмент асоціюється з управлінням своїм життям, що включає у себе наступні функції: постановку цілей; складання плану дій; організацію та реалізація плану; самоконтроль; інформацію та комунікацію; рефлексію і корегування результатів своєї діяльності на шляху до успіху.

Основними цілями самоменеджменту є: максимальне використання власних можливостей, вплив на власні обмеження, подолання зовнішніх

негативних факторів впливу на професійну діяльність та особисте життя, адекватне оцінювання власних дій, розвиток інтелектуального, творчого потенціалу і використання їх для підвищення конкурентоспроможності, задоволення власних потреб, досягнення власних життєвих цілей.

Отже, сучасний педагог - це самоменеджер, що приймає сучасні виклики і організовує ефективне управління своєю особистісною та професійною діяльністю.

Узагальнюючи сучасні вимоги до компетенцій педагога, науковці пропонують об'єднати їх у дві групи: 1) ділові (професійні) якості, які поєднують у собі професійну компетенцію та організаторські здібності; 2) особистісні риси, які складаються з трьох підгруп: вольові, морально-психологічні властивості, вимоги до здоров'я та способу життя.

Таким чином, сформувався певний перелік якостей, які характеризують сучасного педагога - менеджера, що успішно організовує свою особистісну та професійну діяльність, керує освітньою діяльністю дітей, організовує до співпраці батьків. Серед них: професіоналізм, лідерство, стратегічне мислення, емпатія, толерантність, здатність узяти на себе відповідальність, вміння працювати в команді та ін.

Вважається, що кожна з намічених цілей досягатиметься ефективніше завдяки впровадженню принципів ефективного самоменеджменту, що, безумовно, сприятиме підвищенню професійного та творчого потенціалу педагога, тим самим збільшивши перспективи його успішної професійної та особистісної кар'єрної діяльності.

Відомі спеціалісти з менеджменту Пітер Друкер і Джон Адаїр вважають, що вміння правильно робити справи – це ефективність, а вміння робити правильні справи – це результативність. Термін «результативність» ними визначається як міра реалізації запланованої діяльності та досягнення запланованих результатів, а «ефективність» - як співвідношення між досягнутим результатом та витраченими ресурсами [6].

Узагальнивши сучасні вимоги до педагога, можна зробити висновок щодо його моральних та професійних чеснот, серед яких вміння: досконало

керувати своїм часом; випромінювати енергію і взаємозбагачуватися; надихати і отримувати натхнення від успіхів інших людей; бути харизматичним; мати інтуїцію, яка базується на власному досвіді; мати внутрішнє відчуття стосовно того, що є правильним, а що ні; мати досконале знання галузі, середовища, ринку та суспільства; бути найкращим, віддаватися повною мірою справі свого життя; постійно вчитися, щодня, щогодини, щохвилини відкриваючи для себе щось нове; бути інноваційним, не боятися змін та сміливо дивитися у майбутнє, оскільки, зміни відбуваються постійно, тому потрібно змінюватись самому; піклуватися про дітей, людей; любити свою команду та ін.

Щоб розкрити складові особистісного успіху педагога, варто розібратися у глибинних психологічних процесах, що відбуваються з ним. Науковці пропонують розглядати особистість як соціально зумовлену систему психічних якостей індивіда, що поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільнозначущого та індивідуального, неповторного [2].

Оскільки, структура особистості багатогранна, то найхарактернішими її компонентами пропонують вважати: скерованість (вибіркове ставлення людини до дійсності); можливості (сукупність здібностей, яка забезпечує успіх діяльності); характер (комплекс сталих психічних властивостей людини, що виявляються в її поведінці та діяльності, у ставленні до себе, до суспільства); самоуправління (утвердження самосвідомості особистості, що здійснює саморегуляцію: підсилення або послаблення діяльності, самоконтроль, корекцію дій і вчинків, планування життя й діяльності) [2].

Індивідуальність особистості визначають її неповторні фізичні якості, психічні процеси, темперамент, риси характеру, здібності, потреби, інтереси, своєрідність психіки. Вони позначаються на її пізнавальній діяльності, навчанні, праці, вчинках, ставленні до себе, взаєминах з іншими.

Індивідуальність – сукупність зовнішніх та внутрішніх особливостей людини, що формують її своєрідність, відмінність від інших людей – оригінальність, самобутність її психічного складу, – будучи тим особистим

«Я», за яким пізнають, характеризують та оцінюють людину як особистість.

Вона виявляється у здібностях людини, в основних потребах, інтересах, схильностях, рисах характеру, у почутті власної гідності, у світобаченні, системі знань, умінь, навичок, у рівні розвитку інтелектуальних, творчих процесів, в індивідуальному стилі діяльності та поведінки, в типі темпераменту, в особливостях емоційної та вольової сфер тощо [2].

Для того, щоб працювати успішно і мати задоволення від своєї роботи, педагогу варто відбутися як особистість, що самоактуалізується. Самоактуалізація – це прагнення людини до найповнішого вияву та розвитку своїх особистісних якостей.

Разом з тим, педагог - менеджер має навчитися розумно розпоряджатися своїм часом і зайнятися самоорганізацією своєї праці, для того, щоб у подальшому – вміло організувати діяльність інших суб'єктів освітнього процесу. Самоорганізація – це вміння розподілити час, економно його використовувати та раціонально організувати свою розумову працю. Самоорганізація спирається на самоуправління та самооцінку.

Самоуправління передбачає самостійний вибір мети та шляхів її досягнення, активну участь у прийнятті та виконанні прийнятих рішень. Вважається, що хороший менеджер ніколи не має бути на 100% задоволений собою. Він має не зупинятися на досягнутому, а завжди прагнути більшого і шукати можливості для поліпшення того, що ми робимо, не в глобальних масштабах, а кожний – на своєму робочому місці, перебудовуючи на кожному кроці себе самого [6, с. 386].

Інструментом самоуправління є самоконтроль, що дозволяє оцінити якість та ефективність своєї діяльності, витрати часу на виконання певної роботи, використання прийомів та технічних засобів, фінансових та інших ресурсів, відповідність зусиль тим завданням, які вирішуються. Самоконтроль, що базується на силі волі, доводах розуму, має стати усвідомленою необхідністю, звичкою.

Однією із найважливіших форм самоконтролю є самооцінка, тобто здатність людини оцінити себе, свою діяльність, своє становище у певній групі

та своє ставлення до оточення, свої чесноти і недоліки, свої психічні та психологічні особливості. Це оцінка відповідності реальних результатів власної діяльності особистій меті, критеріям успіху [6].

Подолати свою природну та соціальну обмеженість, розвинути в собі кращі ділові та моральні якості, допомагає педагогу самовиховання, що контролює вплив на свою волю, який базується на вмінні вибудовувати свою лінію життя. На думку Сократа, метою самовиховання є моральне зростання розуму особистості, в якій знання та мораль, гармонічно поєднуючись, утворюють найвищу чесноту людини – мудрість. У процесі самовиховання людина звільнюється від тих звичок та якостей, які заважають її самореалізації та успіху [6, с. 389].

Самоактуалізація, самоорганізація, самоуправління, самоконтроль, самооцінка та самовиховання в комплексі складають самоменеджмент. Основна мета самоменеджменту полягає в тому, щоб максимально використовувати свої власні можливості, свідомо керувати плином свого життя і вміти переборювати несприятливі обставини.

Щоб позбутися певних обмежень, педагогу – успішному менеджеру - потрібно виробити в собі вміння: ефективно управляти собою і своїм часом; співвідносити свої особисті цінності із загальнолюдськими; співвідносити свою власну мету з цілями організації, у якій він працює; постійно вчитися і самовдосконалюватися самому, а також сприяти самовдосконаленню інших; вирішувати проблеми швидко й ефективно, навіть найскладніші; в умовах конкуренції гнучко реагувати на зміни; швидко впроваджувати в практичну діяльність нові методики, технології щодо навчання й виховання дітей та інструменти партнерської взаємодії з батьками; поліпшувати свої лідерські якості, об'єднувати суб'єктів освітнього процесу до спільної діяльності, цінувати людину як найвищу цінність тощо.

Оскільки, професійна сфера займає одну з основних частин життя кожної людини, відповідно, природним є прагнення, щоб ця ділянка приносила внутрішнє задоволення, спокій, впевненість, успіх тощо. Самоменеджмент у

сфері професійної діяльності педагога виступає як набір вимог, спрямованих на себе, з метою проведення чіткої самоорганізації, розподілу власних ресурсів, раціональному управлінню часом для досягнення поставлених цілей, що забезпечить впевненість у завтрашньому дні, самоповагу, самоствердження.

Також, на становлення особистісного й професійного самоменеджменту особистості має вплив здатність людини до рефлексії, як до форми активного переосмислення певних змістів індивідуальної свідомості, діяльності, спілкування, що забезпечує процес розвитку і саморозвитку, сприяє творчому підходу до особистісної й професійної діяльності, її максимальній ефективності та результативності, дозволяє робити висновки з минулого досвіду, чітко усвідомлювати поставлені цілі і передбачувати результат майбутньої діяльності.

Від рефлексивно-поведінкових властивостей особистості залежить, яким шляхом вона буде йти до досягнення своїх цілей, як вплине на її поведінку процес переосмислення і наскільки ефективним буде процес становлення професійного й особистісного самоменеджменту особистості, без якого практично неможливою є ефективна, успішна особистісна й професійна самореалізація [5].

Висновки. Отже, поява самоменеджменту як науки, викликана складним соціальним й конкурентоспроможним середовищем, прискореними темпами життя і дедалі більшим тиском зовнішніх й внутрішніх несприятливих факторів на професіоналізм та якість життя кожної особистості.

Навіть у ситуації цейтноту можна, завдяки послідовному плануванню часу і використанню методів наукової організації праці, ефективніше здійснювати свою діяльність. Для цього необхідно вміти перетворити ситуацію непередбачуваності, невизначеності, непорядкованості, спонтанності у ситуацію спрямованих і здійснених завдань, тобто використовувати виклики як ресурс, що веде до отримання нового досвіду й розвитку.

Характеристиками високого рівня самоменеджменту є поліпшення організації праці, отримання задоволення від роботи; підвищення мотивації;

зниження рівня стресів; зменшення помилок під час виконання своїх функцій; досягнення професійних й особистісних успіхів.

Завдяки самоменеджменту, самодостатній педагог демонструватиме здатність до постійної динаміки, самореалізації; володітиме новою інформацією та вмінням оперувати нею; впроваджуватиме передові технології, раціонально використовуватиме свій час і ресурси, створюватиме власний позитивний імідж і постійно працюватиме над своїм розвитком.

Список джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
2. Долматова Д. Т. Особистість та рушійні сили розвитку особистості [Електронний ресурс] / Д. Долматова. – Режим доступу : <https://www.cuspu.edu.ua/ua/vseukrainska-naukovo-praktychna-internet-konferentsiia-psykholohichni-umovy-stanovlennia-osobystosti-u-suchasnomu-suspilstvi/prohrama/6221-osobystist-ta-rushiyni-syly-rozvytku-osobystosti> – Назва з екрана.
3. Карпичев В. Самоменеджмент (Введение в проблему) / В. Карпичев // Проблемы теории и практики управления. - 1994. - № 5. - С.103-107.
4. Самоменеджмент як запорука розвитку особистості [Електронний ресурс] / – Режим доступу : http://www.kbuara.kharkov.ua/licej/2/2_1.pdf - Назва з екрана.
5. Фенина О. Я. Професійний самоменеджмент особистості [Електронний ресурс] / О. Фенина. – Режим доступу : <http://www.inforum.in.ua/conferences/12/5/24> – Назва з екрана.
6. Чайка Г. Л. Організація праці менеджера: [навч. посіб.] / Передмова Г. О. Шепелюк – К.: Знання, 2007. – 420 с. – (Вища освіта XXI століття).